

CERKEV PRED ZLORABAMI: ZVESTA IN RESNIČNA?

Hans Zollner SJ

Zgodovina miselnosti in odziv Katoliške cerkve na krizo spolnih zlorab: avtor teh vrstic, psiholog in profesor na univerzi Gregoriana (<https://www.unigre.it/it/docenti/scheda/?id=1491>), bil je član Papeške komisije za zaščito mladoletnih (<https://www.tutelaminorum.org/>) (marec 2014 - marec 2023) in je sodeloval v različnih ustanovah, ki se nanašajo na to temo.

ZANIKANJE, PRIKRIVANJE, ZAVRNITEV IN DVOJNA KRIZA

Val za valom novic o spolnih zlorabah otrok, mladostnikov in ranljivih odraslih ter o njihovem prikrivanju, udarja ob zidove Cerkve. To se dogaja že skoraj štirideset let - toliko časa je namreč minilo, odkar so se v Kanadi in kmalu zatem v Združenih državah Amerike pojavila poročila o duhovnikih, ki so izvajali spolno nasilje nad otroki in mladimi. Pozornost medijev in javnosti, predvsem v zahodnih angleško govorečih državah, je bila sprva usmerjena na zlorabe v Katoliški cerkvi, kar so spodbudila zlasti razkritja "ekipe Spotlight" časopisa *Boston Globe* leta 2002. Drugi večji val poročanja o tej temi se je začel leta 2010 z novicami o zlorabah na kolidžu Canisius v Berlinu in je v naslednjih letih dosegel tudi tiste države, kjer iz različnih razlogov ni bilo javnega poročanja ali javne razprave.

Z objavo obtožnic proti nekdanjemu washingtonskemu nadškofu Theodoru McCarricku in predstavitvijo "poročila velike porote" v Pensilvaniji sredi leta 2018 je izbruhnil nov vihar, tokrat ne le in ne predvsem zaradi zaskrbljujočega števila žrtev in storilcev zlorab med duhovniki - skoraj bi lahko mislili, da je splošna javnost, cerkvena in necerkvena, navadila na te pošastne številke - temveč zato, ker se je prvič osredotočila na napake škofa ali provinciala, pa tudi na zanikanje in prikrivanje zlorab s strani hierarhije ter njene povsem neustrezne načine odzivanja skozi desetletja. Dodatne rane, ki so jih žrtvam in njihovim

družinam zadale taktike samoobrambe, institucionalna zaščita in popolno neupoštevanje potreb prizadetih, pa tudi pomanjkanje kulture odgovornosti v vseh strukturah moči Katoliške cerkve, so se od takrat pokazale v vsej svoji moči. V ZDA je to na primer pomenilo, da se o krizi zaradi zlorab ne govori več le o zlorabah (samih) in posameznih storilcih, saj se je uveljavil izraz "dvojna kriza": Ta se nanaša na krizo, ki so jo sprožile same zlorabe, in na ogromno krizo zaupanja, zaradi katere mnogi ljudje v Cerkvi - laiki, redovniki in duhovniki - dvomijo v pripravljenost svojih škofov in provincialov, da si dejansko prizadevajo za preprečevanje zlorab, pa tudi v žgoča vprašanja o primernosti nosilcev funkcij, da se soočijo s svojimi nalogami. "Kölnska cerkvena kriza", ki je od konca leta 2020 v Nemčiji sprožila naslovnice brez primere zoper kardinala, drugega nadškofa, dva pomožna škofa in generalnega vikarja, je vsem jasno pokazala, da so tudi v Evropi tisti, ki so še nedavno lahko očitno veljali za nedotakljive, postali ranljivi in da je verodostojnost cerkvenega vodstva zaradi zaskrbljujoče slabe splošne obravnave žrtev in storilcev zlorab v veliki meri izgubljena.

Valovi ogorčenja, jeze in grenkobe so neustavljivi, a zdi se, da se za debelimi zidovi trdnjave Cerkve, katere branilci in prebivalci niso le duhovniki, ampak tudi laiki, nič ne premakne. Vedno znova se ponavljajo iste napake, vedno znova se pojavljajo isti vzorci odzivanja, valovi se vedno znova odbijajo in se zdijo neučinkoviti. Zaradi tega vse več ljudi notranje zapušča Cerkev, in to celo tisti, ki so bilo močno poistoveteni z njeno vero in skupnostjo. Mnogi imajo sedaj vtis, da Cerkev kot institucija ni zvesta in resnična, da je čreda izgubila svoje pastirje (in ne obratno) in da mora Cerkev v sedanji obliki propasti, da bi lahko nastalo nekaj novega in živega. Ko je kardinal Reinhard Marx v pismu z dne 21. maja 2021 papežu ponudil svoj odstop z mesta münchenškega in freisinškega nadškofa, je povzel besede jezuitskega očeta Alfreda Delpa, ki so ga leta 1944 usmrtili nacionalsocialisti: "Smo - to je moj vtis - v neki 'slepi ulici', ki pa lahko - to je moje velikonočno upanje - postane tudi 'točka preobrata' ... da se obrnemo k ljudem, k izgubljenim."

Poleg tega se že leta in desetletja pojavljajo iste zahteve po spremembah, a se le malo (če sploh) *spreminjajo*. Zdi se, da tudi uvedba ustreznih zakonskih zahtev nima nobenega učinka. Cerkev in njeni predstavniki spominjajo na "grad" iz istoimenskega romana Franza Kafke: nerazumljiva birokracija, ki se utaplja v svojih notranjih protislovjih; grajski gospod, ki ostaja in deluje v tajnosti kot človek, vendar nadzoruje vse; sam grad, v katerega ni mogoče prodreti, ker vanj ni enostavnih in razumljivih poti.

Posebej zastrašujoče je, da so zanikanje in prikrivanje primerov zlorab, premestitev storilcev namesto kaznovanja, zavračanje ali odlašanje z izdelavo popolnega popisa storjenih kaznivih dejanj in obravnavo prizadetih in storilcev ter pogosto polovičarski pristop k preprečevanju pogosti pojavi. Vse to je mogoče najti po vsem katoliškem svetu, tj. v skoraj vseh državah na svetu: nekakšna enotnost, za katero se v resnici ni vredno boriti.

Očitno je to posledica nečesa, kar je globoko v kosteh Katoliške cerkve: miselnost ali, bolje rečeno, miselnosti, pri katerih niti prisilni ukrepi (zaostritev zakonodaje) niti vzgojni ukrepi na vseh ravneh ne zadostujejo za učinkovito spremembo odnosa in vedenja. Katere so te specifično "katoliške" miselnosti, ki ob zlorabah vodijo k tako trdovratnim in nemogočim (pre)ukrepom, in kako je mogoče razumeti njihov zgodovinski razvoj in učinkovitost?

ZGODOVINA MISELNOSTI

Zgodovina miselnosti je zgodovinski pristop, ki ga je v drugi polovici 20. stoletja uvedla *École des Annales* in je bil priljubljen zlasti v Franciji. To interdisciplinarno raziskovalno področje se ukvarja z raziskovanjem izvora, pomena in zgodovinskega razvoja miselnosti, natančneje z vprašanjem, "kakšno vlogo je imel človek kot misleče, čuteče in hoteče bitje v (teh) procesih" in skozi katere procese je človek postal to, kar je. Takšna "zgodovinska antropologija" išče subjektivni dejavnik v zgodovini, "zgodovinsko subjektivnost, preteklo duševno življenje, preteklo čutnost". Z drugimi besedami, gre za razumevanje človekovega

samorazumevanja in njegovega odnosa do pomembnih osebnih, regionalnih ali mednarodnih dogodkov ali do družbene stvarnosti in obratno ter za razumevanje, kako ta odnos oblikuje razvoj in dogodke: kako so ljudje čutili, razmišljali in utemeljevali svoja dejanja? Da bi se poglobili v te k delovanju usmerjene afektivne, kognitivne in etične dispozicije, je potrebna "skupna naloga, ki vključuje psihologijo, kulturo in etnoantropologijo, socialno zgodovino in številne druge 'pisane' zgodovine". Po Burkovem mnenju se je treba osredotočiti zlasti na opisovanje vzorcev miselnih usmeritev in kolektivnih stališč, ki se odražajo tako v mišljenju običajnih ljudi kot v mišljenju formalno izobražene elite. Cilj je ugotoviti, katere tihe in pogosto nezavedne predpostavke in zaznave so določale vsakdanje mišljenje ter kolektivne ideje in vrednote, sprejete v določenem zgodovinskem kontekstu. Gre za vsebino in obliko teh osnovnih predpostavk. Poleg konceptualnega izraza v metaforah, kategorijah in simbolih je treba odkriti tudi notranjo strukturo stališč in predpostavk, strukturo, ki se je oblikovala v razmeroma dolgem časovnem obdobju in ki oblikuje izkušnje in dejanja ljudi kot posameznikov in to v večjih skupinah, kot se zdi.

Teme in metode zgodovine mentalitet so prav tako široke: spekter sega od mikrozgodovinskih študij ljudstev ali regij do analize slikovnih in pisnih pričevanj ter vsakdanjih načinov življenja s pomočjo slik ali osebnih virov, kot so dnevniki ali pisma. Nazoren primer pristopa in raznolikosti metod, ki se uporabljajo v zgodovini miselnosti, je knjiga Philipa Arièsa *Zgodovina otroštva*, v kateri analizira razvoj idej in dožemanja otroštva v zahodnoevropskih družbah od srednjega veka naprej.

Zgodovina miselnosti se tako sprašuje o "kolektivnih pogledih na svet, stališčih, vzorcih orientacije, zasidranih v vsakdanjem življenju, ki določajo dejanja in stališča ljudi v konkretnih situacijah", ki odločilno vplivajo na nastanek, ohranjanje in prenašanje družbenih struktur ter njihovo uporabo v življenju posameznika. Ti procesi naj bi bili zapleteni, se krepijo medsebojno in so večinoma nezavedni. To tudi pojasnjuje, zakaj se tako globoko zakoreninjene

miselnosti običajno spreminjajo le počasi ali pa jih je težko spremeniti od zunaj. Če na zgodovino miselnosti gledamo z zavedanjem te posebnosti in omejenosti, lahko to odpre nova tematska področja in ideje, ki presegajo redukcionistične kognitivne razlagalne vzorce.

Da bi ocenili, kaj se je v Katoliški cerkvi v zadnjih desetletjih - morda bi moral reči stoletjih - zgodilo v zvezi z zlorabami in njihovim prikrivanjem, zgodovinska perspektiva ponuja vsaj pomembno dodatno izhodišče za odgovore na tri vprašanja, ki sem si jih zastavil v letih srečevanja z ljudmi z vseh celin: 1) Kako je mogoče, da je v katoliških krogih po vsem svetu (cerkveni voditelji in ljudje) pri vprašanju zlorab mogoče opaziti enake vzorce čustvenih odzivov, kognitivnih izrazov in vedenja? 2) Zakaj je splošni napredek pri učenju tako počasen, kljub precejšnjim prizadevanjem v večjem delu globalne Cerkve tako za povečanje znanja o dejavnikih tveganja in posledicah zlorab kot za oblikovanje pravne podlage za opredelitev odgovornosti in odgovornosti na način, ki ga je mogoče uresničiti? 3) Zakaj obstaja odpor do obravnavanja tega vprašanja - ki je razumsko nerazumljivo za mnoge zunaj, vse bolj pa tudi za tiste znotraj Cerkve -, čeprav je mogoče razumeti, da bo nereševanje tega vprašanja prispevalo k njegovemu ohranjanju? S tem je tesno povezano vprašanje, zakaj se ne naučimo iz tega, kar je morala zaradi škandala z zlorabami pretrpeti Cerkev v državah, kot so Združene države Amerike, Irska ali Avstralija, z velikimi izgubami verodostojnosti, energije ali celo denarja?

Zdi se, da obstaja specifična katoliška miselnost, zaradi katere je težko dejavno priti do prizadetih in priznati povzročeno trpljenje, priznati krivdo, sprejeti položaj in se zavezati k preprečevanju. Medtem je po vsem svetu mogoče opaziti zelo podobne vzorce odziva: prizadeti so zavrjnjeni in diskreditirani; krivda in odgovornost sta zanikani, banalizirani ali zavrjnjeni; postopek se zavrača ali prepušča odvetnikom, kanonistom, psihologom in psihiatrom, delo preprečevanja pa se zaupa strokovnjakom, ne da bi bilo vključeno v običajno dejavnost Cerkve.

Kako je do tega lahko prišlo v ustanovi, ki naj bi oznanjala evangelij Božje ljubezni in dobrotelnosti in katere ustanovitelj je prostovoljno daroval svoje življenje, namesto da bi se rešil z močjo, denarjem ali pretkanimi zvijačami?

ELEMENTI KATOLIŠKE MISELNOSTI: OD KOD IZVIRAJO IN KAKO DELUJEJO?

Glede na zapletenost in širino teme je to, kar sledi, le skrajšan seznam tega, kar se dogaja v prevladujoči miselnosti Katoliške cerkve v zvezi z zlorabami. Že tu velja opozoriti na to, kar bo sledilo: v najstarejši in največji instituciji na svetu seveda ni mogoče metati vseh in vsega v isti koš. Seveda bi bilo potrebnih več podatkov in diferenciranih opisov. Vseeno pa menim, da si lahko upam poimenovati elemente, ki povzročajo nekaj podobnega *katoliški miselnosti glede zlorab*.

Mnogi od teh elementov so oblikovali današnjo Cerkev kot rezultat pomembnih procesov sprememb v Cerkvi in družbi v zadnjih približno 250 letih. Izhodiščna teza, ki jo je treba raziskati, je naslednja: Katoliška cerkev, ki je imela v Evropi do začetka moderne dobe neomejeno versko moč in daljnosežno politično oblast, je po reformaciji, od sredine 18. stoletja pa vse bolj, izgubila svoj primat na različnih področjih in zavzela obrambni položaj. Na področju kulture in znanosti je prihajalo do vse večje emancipacije izpod cerkvenega okrilja in tudi do vse večjega soočanja razsvetljenske filozofije, naravoslovja in humanistike (kot jih imenujemo danes) s cerkvenimi stališči. Še posebej ostro je bilo soočenje z ideali francoske revolucije, teorijo evolucije in sodobno psihologijo. Sekularizacija in konec Svetega rimsko germanskega cesarstva nemškega naroda, vzpon nacionalnih držav in vključitev papeških držav v Kraljevino Italijo so bili doživeti in interpretirani kot travmatičen napad na suverenost in posvetno moč Katoliške cerkve. Industrializacija in selitev velikega dela prebivalstva v mesta sta duhovnikom oteževala neposreden stik z verniki. V 20. stoletju so nacionalistična in komunistična gibanja in režimi delovali izrecno proti Cerkvi. Trpljenje svetovnih in številnih drugih vojn ter neizmerna grozodejstva holokavsta, genocidov in nešteti kršitev človekovih pravic, so mnoge ljudi pripeljali ne le do

obupa, ampak tudi do dvoma v krščansko sporočilo o Bogu. Na številnih posvetnih področjih in v mnogih ustanovah so ženske prevzele vloge in položaje, ki so bili prej nedosegljivi. V Katoliški cerkvi ta proces napreduje zelo počasi ali pa sploh ne, odvisno od tega, kako ga dojemamo. Hitro razvijajoča se digitalizacija, ki se je začela v zadnjih desetletjih 20. stoletja, in posledična neomejena pluralizacija - v pravem pomenu besede - predstavljata temeljni izziv za tradicionalne oblike komunikacije, molitve in obreda v Cerkvi. Čeprav je papež Frančišek s svojimi pismi in govori nesporno pomemben glas v boju proti podnebnim spremembam in za ohranitev stvarstva, ima za večino sodobnikov manjšo vlogo pri tem, kar je po mnenju mnogih najpomembnejši problem človeštva. Ko gre za velika vprašanja spolne in življenjske etike - v sporu o zakonih o splavu in evtanaziji, pa tudi v razpravi o spolu - Cerkev ni dojeta kot zvesta in resnicoljubna, ampak skoraj neizogibno kot nepopustljiv negativec, ki komaj kaj konkretno in konstruktivno prispeva k razpravi, in mnogi ji ne prisluhnejo več z utemeljitvijo, da je Cerkev zaradi številnih primerov zlorab povsem izgubila moralno avtoriteto.

Teh nekaj besed bi moralo zadostovati, da bi bilo jasno, da je institucija Katoliške cerkve, zlasti v zadnjih 250 letih, doživljala razvoj na osrednjih področjih življenja kot izgubo politične in ideološke moči ter kot napad na svojo neodvisnost. Z vidika globinske psihologije bi to lahko primerjali z nenehnim in progresivnim narcističnim žaljenjem ali poškodovanjem. Daljnosežne posledice te izkušnje lahko pri mnogih v Cerkvi povzročijo prikrito pesimistično naravnost ali obrambno in ključevalno vedenje do sveta, pa tudi to, da poskušajo ustaviti ali preprečiti kakršne koli spremembe v liturgiji, nauku vere in zunanjem videzu ter si želijo vrniti čas nazaj. Samopodoba se je dolgo doživljala takole: "Mi smo vsemogočni in lahko vse razložimo in nadzorujemo, saj smo nezmotljivi" (do vrhunca jo je pripeljal Pij IX. v najdaljšem pontifikatu v zgodovini Cerkve). In mnogi v cerkvenem vodstvu v zadnjih desetletjih vse bolj čutijo: "Izročeni smo na milost in nemilost kritičnim medijem in drugim glasovom, z nami ravnajo krivično". V zadnjem času tudi: "Od nas se zahteva

preveč" (npr. magdeburški škof Feige). Še huje: razmerja med vero in razumom, med Cerkvijo ali religijo in svetom (ki ga obravnavajo kot "modernega", "postmodernega" ali "postpostmodernega") ni zares pojasnil niti drugi vatikanski koncil, ki je v zvezi s tem naredil dva koraka naprej in en korak nazaj. Kardinal Carlo Maria Martini SJ je leta 2012, tri tedne pred svojo smrtjo, položaj Cerkve opisal takole: "Cerkev je 200 let v zaostanku. Zakaj se ne trese? Ali se bojimo?". Strah, malodušje in obupanost so razvidni iz izjav številnih cerkvenih voditeljev, ki se umaknejo za svoje ograde, izolirajo predvsem (običajno) sebe in se imunizirajo pred kakršno koli kritiko. Pomembno je, da se protislovje med gesto takšnih sporočil (ki jih spremljajo insignije božje in posvetne oblasti iz prejšnjih časov) na eni strani in njihovim dejanskim učinkom na drugi vedno bolj povečuje: pogosto to učinkuje kot "cesarjeva nova oblačila" (prim. pravljico H. C. Andersena), kjer se cesar "sprijazni" (!) in dovoli nadaljevanje spreveda, čeprav se zaveda, da so ljudje opazili njegovo goloto. Osrednji stavki te wagenburške miselnosti, izzivalnega samopotrjevanja in samostilizacije žrtev (!), ki sem jih v takšni ali drugačni obliki slišal med svojim predavateljskim delom, prihajajo pa od klerikov in neklerikov z vsega sveta, so: "Jaz sem škof (generalni predstojnik, provincial itd.), meni se ni treba opravičevati pred tistimi, ki ne razumejo posebne narave Cerkve.", "Mediji želijo uničiti Cerkev in to je jasno znamenje, da smo na poti sledenja Križanemu. Napadajo nas, ker povzročamo nelagodje", "Žrtve skrbi le denar", "V drugih - v religijah, športu, šoli, družinah - je več zlorab in nihče ne gleda", "Stopiti moramo skupaj. Moj duhovnik je del družine", "Obljubil mi je, da tega ne bo več počel. Vsi delamo napake. Vsakomur, ki se pokesa in oblubi, da bo delal bolje, je treba odpustiti", "Imam čisto vest, to lahko razčistim s svojim Gospodom Bogom", "Ne potrebujem preverjanja ali dodatnega usposabljanja, vem, kaj delam".

To in še več bi lahko zajeli v geslo "klerikalizem": miselnost, ki izhaja zgolj iz duhovniške ali škofovske službe, zaradi katere se nekdo počuti nadrejenega navadnim ljudem v Cerkvi - tudi laikom v službi Cerkve - in zahteva posebne pravice zase. Če kombinacija vodenja župnije in zakramentalne službe privede do

tega, da je duhovnik, še bolj pa škof, odgovoren, hkrati pa se čuti vse bolj vsemogočnega, potem obstaja velika nevarnost, da bo prej ali slej podlegel skušnjavi, da bi to moč uporabil zase, izkoriščal ali zlorabljal druge za svoje cilje. Številne žrtve zlorab pravijo, da so seksualizirano nasilje doživele predvsem kot zlorabo moči, in to pogosto izrazijo s temi ali podobnimi besedami: "Spolni akt je bil slab, boleč, sramoten. Najbolj pa me je bolelo in prizadelo to, da nisem mogla ubežati dejstvu, da je bil nasilnež premočan". Pri tistih, ki se imajo za privilegirane in nedotakljive ter jim drugi izkazujejo posebno spoštovanje in popolno zaupanje, se zlahka vzpostavi klerikalna miselnost: "Ker sem duhovnik, si lahko vzamem, kar mi ustreza. Ne zato, ker želim iskati Boga in slediti Kristusu, ne zato, ker sem več razmišljal, ne zato, ker sem več razmišljal o veri; ne, ampak preprosto zato, ker sem duhovnik, zato imam pravico to storiti".

Zgoraj navedeno izraža elemente narcistične osebnosti, ki jih lahko še dodatno spodbuja prevladujoča oblika formacije: v semeniščih, kjer semeniščniki pogosto živijo v posebnem svetu, ki ni podoben svetu njihovih sodobnikov niti resničnim življenjskim razmeram duhovnikov v današnjih župnijah. V tem okolju, ki je zaščiteno z več vidikov, se lahko razvijejo vzorci odnosov, v katerih je zdrava kritika praktično nemogoča, v katerih lahko človek postane odvisen od drugih, kar omogoča razvoj obsežnih in dolgotrajnih klik. McCarrickovo poročilo je nedavno pokazalo, do kakšnih disfunkcionalnih procesov lahko to pripelje v svetu "moške povezanosti". Trije od štirih škofov iz New Jerseyja, ki jih je takratni nuncij leta 2000 prosil, naj zagotovijo informacije o tem, ali so obtožbe proti McCarricku o spolnih dejanjih z mladimi moškimi resnične, so "Svetemu sedežu posredovali netočne in nepopolne informacije". To potrjuje stališče, da imenovanje škofa ali preiskava škofovih kršitev ne bi smela biti le v rokah škofov, ampak bi morali pri tem sodelovati tudi neodvisni strokovnjaki.

Za tiste, ki so odraščali v Cerkvi, ki ji dolgujejo vse - izobrazbo, vlogo, ugled - in ki zato tudi menijo, da je njihova naloga zaščititi institucijo, je včasih preprosto nepredstavljivo, da bi se v Cerkvi in prek njenih predstavnikov uničevala življenja

ranljivih in nezaščitenih ljudi. Navsezadnje, kdo bi se lahko pogledal v ogledalo in tam odkril grozljivo grimaso, ne da bi bil šokiran in bi se takoj obrnil stran? V poštev pridejo močni mehanizmi zatiranja, zaradi katerih prizadeti in njihovi svojci trpijo, saj jim odrekajo ustrezno pozornost ali jih namerno ignorirajo - kot je nedavno pričal nekdanji aachenski škof Mussinghoff - in privedejo do tega, da se tveganja, ki pri storilcih ostajajo, poduhovijo, namesto da bi se priznala njihova resnost.

Dejstvo, da je takšna miselnost prisotna med tistimi, ki so zadolženi za odrešenje duš, je zelo zaskrbljujoče in pogosto uničuje temelje odnosa z Bogom. Za mnoge žrtve zlorabe, pa tudi za tiste, ki so sekundarne žrtve (npr. družinski člani), je izguba zaupanja in vere dejansko najgloblja rana, ki jo pusti zloraba. Ta duhovna razsežnost zlorabe je bila in je v Cerkvi v nasprotju s pravnimi in psihološkimi vidiki v veliki meri prezrta. Prepogosto je šlo in gre predvsem za izogibanje javnemu "škandalu". Nerealna idealizacija institucije in velik sram pred javnim priznanjem nepravilnosti ali prekrškov krepita to težnjo. "Non fare brutta figura" ali "Ne boš delal škandala" je enajsta cerkvena zapoved, ki je implicitna in pogosto tudi eksplicitna maksima za delovanje, znana kot nojeva politika ali taktika salame (priznaj le tisto, kar je že znano), ki jo prakticirajo številni cerkveni organi. Takšen pristop skoraj nujno povzroči daljši in daljnosežnejši škandal, kar lahko ponazorimo z mnogimi primeri. Mnogi vidijo, da prihaja val ogorčenja nad Cerkvijo, ki ga z razpoložljivimi sredstvi ne morejo zadušiti. To daje vtis, da se potaplja. To vodi v institucionalno negotovost, beg pred odgovornostjo, paraliza in razdrobljenost spomina. Arhivski zapisi so "izmišljeni" v korist institucije: in to v instituciji, katere moralna avtoriteta temelji na njeni verodostojnosti in resničnosti. Očitno pa v miselnosti samoimunitete in samopomilovanja strah pred lastno ranljivostjo ter priznanjem zločina in greha tako prevladuje, da so lastna dejanja v diametralnem nasprotju z lastnim poslanstvom. To je še toliko bolj presenetljivo, ker je posameznim katoličanom obljubljeno Božje odpuščanje v zakramentu sprave - spovedi - pod pogojem, da se pokesajo, spoznajo in popravijo krivdo. Če predpostavljamo učinkovitost zakramenta tudi v odnosu do Cerkve kot

celote, se lahko vprašamo: kje so bili znaki globokega kesanja, jasnega priznanja krivde in zadostnega zadoščenja za zlorabe? Le če so prisotni vsi trije elementi, lahko govorimo o odpuščanju v kontekstu zlorabe.

Dejstvo, da je ta miselnost tako razširjena in učinkovita, je verjetno posledica dejstva, da vprašanje čustvene, psihoseksualne in odnosne zrelosti ne igra osrednje vloge pri izbiri in oblikovanju kandidatov za duhovništvo ter pri imenovanju škofov in drugih voditeljev. To ima lahko usodne posledice, saj se na ta način ne obravnava in ne skrbi za dve osnovni človeški potrebi, ki se medsebojno vplivata pri spolnem nasilju - moč in spolnost. Spolnost je veliko več kot samo spolno dejanje. Način, kako nekdo doživlja svojo spolnost, izraža njegovo osebnost. Pogosto služi zadovoljevanju drugih globoko zakoreninjenih potreb, kot so priznanje, bližina in naklonjenost, pa tudi potrditev in prevlada. Zato je še posebej uničujoče, kadar se te nezavedne potrebe, ki so pogosto skrite in nezavedne v spolnem poželenju in delovanju, združijo ne le z bojem za oblast, temveč tudi z navidezno neosvojljivim položajem moči.

Spolnost je bila za mnoge katoličane vedno neprijetna in težka tema. To je že dolgo postalo splošno znano, kljub vsem doktrinarnim in teološkim izjavam, ki spolnost predstavljajo kot božji dar in govorijo o njeni lepoti. Različne in zapletene razloge za to bi bilo treba predstaviti v ločeni študiji. Tu moramo izpostaviti le dva dejavnika, ki sta vplivala na miselnost Katoliške cerkve v zvezi s spolnostjo: prvič, neizbežno novozavezno pričakovanje Gospodovega prihoda, tako da je vse drugo - vključno s spolnostjo, zakonom in otroki - predstavljeno kot drugotnega pomena; drugič, v latinski tradiciji vpliv svetega Avgušтина na nauk o izvirnem grehu, o užitku kot grehu in o spolnih odnosih, dovoljenih le v zakonu med moškim in žensko ter z namenom razmnoževanja. Že nekaj časa pa uradnih stališč Cerkev o kontracepciji in razvezi skorajda ne razume in ne sprejema niti večina katoličanov. Skoraj na nobenem drugem področju življenja se Cerkev ne zdi tako daleč od odnosa do življenja in vedenja večine ljudi kot pri vprašanju spolnosti. Še posebej škandalozno se zdi, kadar tisti, ki privzgamajo

spolno vzdržnost, zlorablajo mladoletnike ali ranljive odrasle. Če se ti spolni prestopki sploh ne kaznujejo ali pa jih cerkveni voditelji kaznujejo prepočasi, nesorazmerno ali prizanesljivo, to spodkopava temelje in uničuje verodostojnost.

Posmeh, prezir in jeza so neizogibni odzivi na ta dvojni standard: pridiganje o vodi in pitje vina. To še posebej velja za vprašanje vrednotenja homoseksualnosti v kontekstu, ko vsi znani statistični podatki kažejo, da je večina spolnih napadov duhovnikov usmerjena proti mladoletnim moškim. Upoštevati je treba, da homoseksualni napadi ne kažejo vedno na jasno homoseksualno usmerjenost. Vsaj v preteklosti na primer duhovniki skorajda niso imeli neposrednih stikov z dekleti. Ministranti so bili moški, duhovniki so v šolah praviloma poučevali le dečke, tudi mladinsko delo je potekalo ločeno glede na spol. Glavni preiskovalci študij John Jay College of Criminal Justice v ZDA zlorabljalce v Cerкви od petdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja imenujejo "oportunisti": vzeli so, kar so dobili. Pravi problem spolnih zlorab ni spolna usmerjenost, temveč zloraba moči in nezadovoljevanje osnovnih človeških potreb.

Organizatorji srečanja predsednikov škofovskih konferenc in generalnih predstojnikov februarja 2019 - kardinal Cupich, kardinal Gracias, nadškof Scicluna, pater Lombardi in jaz - smo bili jasni, da moramo kritično pogledati institucionalne strukturne elemente, ki so omogočili zlorabe in njihovo prikrivanje. Pri tem je bil izpostavljen še en element, ki igra pomembno vlogo v katoliški miselnosti: izjemen odpor do prevzemanja odgovornosti. Človek dobi vtis, da sta za cerkvene voditelje zaželena čast in občutek moči (ki je bil doslej na zadevnem področju odgovornosti praktično neomejen). Ko pa je treba prevzeti osebno odgovornost in posledice, vse do odstopa, kot v politiki ali gospodarstvu, skoraj vedno manjka poguma za ta korak. Kot razlog se navede, da je bil človek v to službo poklican od Boga in ji mora zato ostati zvest, ali pa se odločitev prepusti rimskim oblastem oziroma papežu. Preizkušeno sredstvo za večjo preglednost in jasnost pri opredelitvi odgovornosti se v anglosaškem svetu - ki je pod vplivom protestantizma - izraža s pojmom accountability. Odgovornost lahko

prevedemo v italijanščino, španščino, francoščino ali portugalsščino tako, da parafraziramo njen pomen. Vendar v nobenem od teh štirih jezikov, ki se govorijo v državah, kjer živi večina katoličanov, ni ustreznega samostalnika, ki bi ga lahko prevedli kot "accountability", kot se uporablja tukaj. Če za nekaj nimate izraza, pomeni, da o tem ne razmišljate, se o tem ne pogovarjate in tega ne obravnavate ustrezno. Majhen primer, da je v katoliških deželah očitno tako z odgovornostjo, je vatikanska informacijska politika, ki z nekaj izjemami, kot je McCarrickovo poročilo, ne razkriva razlogov za izredne odstopne škofov.

V okviru takšnega poročila bi to moralo zadostovati za opredelitev nekaterih elementov specifične katoliške miselnosti v zvezi z zlorabami in njihovim prikrivanjem. Zgoraj je bilo tudi navedeno, da to seveda ne velja za vse v enaki meri. Toda vsaj njene sledi je mogoče zavestno in nezavedno najti pri veliki večini tistih, ki se prištevajo med duhovno in kulturno moč v Katoliški cerkvi in imajo v njej vodilno vlogo.

PARADOKSI IN MOŽNOST SPREMEMBE MISELNOSTI

Strah, negotovost, sram v obravnavanju spolnosti ali pa boj za oblast se kažejo v različnih stopnjah. Vendar pa obstajajo tudi nekatera opažanja, zaradi katerih celotna situacija ni videti črno-bela. Nekatere od njih se zdijo paradoksalne in spodbujajo k nadaljnjemu razmisleku. V širšem smislu ti paradoksi pripadajo tudi katoliški miselnosti.

Najbolj očitno je, da so v isti Cerkvi hkrati žrtve in storilci. Če verjamemo statističnim podatkom o zlorabah s strani duhovnikov, potem lahko domnevamo, da razmeroma veliko število žrtev, zlasti tistih, ki o tem ne govorijo z nikomer, ni zapustilo Cerkve. To tudi pomeni, da je travma, ki so jo doživeli prizadeti, prisotna v njih in prek njih v Cerkvi: ko se udeležujejo obredov, ko se vključujejo v župnije ali v Karitas, ko iščejo duhovno svetovanje. Tega ne smemo nikoli pozabiti: pri obhajanju liturgij, župnijskih srečanjih, srečanjih in razpravah je zato vedno potrebna velika občutljivost. Dejstvo, da v Cerkvi skorajda ni molitve za

žrtve spolnega nasilja, veliko pove o tem, kako zelo so - njihova bolečina, grenkoba, iskanje in upanje - ločeni od vsakdanje vere. Namesto da bi skupaj z njimi našli način, kako izraziti svoja duhovna iskanja ter svoje osebne in poklicne kompetence, mnogi pravijo, da so jim župnijska, redovniška ali škofijska vrata zaprta pred nosom.

Poleg tega lahko glede "druge" strani - storilcev - trdimo, da je komaj opazno, da jih je večina - tudi po morebitni razrešitvi službe - bila in so še vedno člani Cerkve. To bi moral biti razlog za razmislek in ukrepanje: kako ravnati s tistimi v lastnih vrstah, ki so zagrešili kazniva dejanja, s tistimi, ki se tega zavedajo, in tistimi, ki se s tem ne morejo sprijazniti? Kako dovolj poudariti, da storilci potrebujejo nadzor in podporo, zlasti da bi preprečili nadaljnje zlorabe z njihove strani?

V Cerkvi so med tistimi, ki so zadolženi za postopke, tisti, ki to delajo vestno, in tisti, ki prikrivajo, zanikajo, omalovažujejo. Slednje bi lahko opisali kot "sekundarne storilce", katerih pravno pozitivistične, prezirljive in neusmiljene prakse, po pričevanjih žrtev in sekundarnih žrtvah, včasih prizadenejo bolj kot dejansko dejanje zlorabe.

Vedno več ljudi v Cerkvi se zaveda pomena preventive in se ji posveča. Drugi pa menijo, da o tej temi ne bi smeli toliko razpravljati, da bi se lahko osredotočili na "prava pastoralna vprašanja". V terminologiji travmatologinje Ursule Enders je Cerkev v svojih članih tako travmatizirajoča kot travmatizirana institucija. To napetost težko prenašajo ljudje na obeh straneh spektra.

Še en paradoks je bil izpostavljen že zgoraj: klerikalizem ne obstaja samo med duhovniki. Najdemo ga tudi med laiki: to pomeni, ko si nekdo zaradi določenega položaja v Cerkvi privošči določene svoboščine in na podlagi svoje vloge neupravičeno zahteva določena mesta, opremo, službena vozila ali prestiž. Pri posvečenih duhovnikih pa je izrecno dodana duhovno-religiozna razsežnost, ki upravičuje privilegije in posebnosti.

Če se vprašamo o podobi Cerkve, si mnogi predstavljajo absolutistično, centralno strukturirano, jasno organizirano in avtoritarno-hierarhično ustanovo. Nedvomno so obstajale in obstajajo takšne prakse. Toda večinoma so to ukrepi rimskih oblasti, kot v primeru trditev o nauku, kjer ni znano, kdo je odločal o čem in zakaj. Takšne prakse je mogoče opaziti tudi takrat, ko se župnik v svoji župniji obnaša, kot da je škof, škof v svoji škofiji pa se obnaša, kot da je papež, ne da bi dopuščal nasprotovanja in kritike. Slednje razkriva pojav, ki je mnoge presenetil: Katoliška cerkev na različnih ravneh in v številnih procesih kaže skoraj nerazumljiv konglomerat pristojnosti in zapletenih verig poveljevanja in odgovornosti. Prav ta nejasnost spodbuja zlorabe in njihovo prikrivanje, kar je nedvoumno opisano v Deetmanovem poročilu iz leta 2010: *žogice premetavate z ene strani na drugo; na koncu nihče ni kriv*. Primer tega je naslednji: če redovni duhovnik, ki je župnik v eni škofiji, zlorabi mladega moškega v drugi škofiji, kateri nadrejeni je potem odgovoren za kaj? Kako naj prizadeta oseba ve, na koga naj se obrne? Mnogim je nerazumljivo, da Rim ali škofovsko konferenca sicer sprejemata zakone in smernice, vendar jih ne poznajo in ne priznavajo ustrezno, prepogosto pa jih ne upoštevajo niti tisti, ki so odgovorni za njihovo izvajanje na terenu. Še huje, cerkveno kazensko pravo se glede razlage in uporabe težko primerja z državnim kazenskim pravom: ni na primer jasnih in objavljenih meril za primerjavo, ni opredelitve osnovnih procesnih pravic in ni delitve oblasti po državnem vzoru. Vse to je močno omajalo zaupanje v cerkveno sodstvo in spodbudilo vtis, da *Suprema Lex ni salus animarum (najvišji zakon je rešitev duš)*, kot pravi kanon 1752 Zakonika cerkvenega prava, temveč gre navsezadnje za zaščito lastnih pajdašev.

V javnosti še vedno kroži podoba vsemogočnega župnika, ki ima v vasi več besede kot župan. To morda še vedno velja v nekaterih delih sveta in v posameznih primerih tudi v našem delu sveta. Vendar pa so občutki mnogih duhovnikov drugačni, zlasti zaradi škandalov z zlorabami: so globoko negotovi in se počutijo izpostavljeni splošnemu sumničenju: "Ali ste posiljevalec otrok? Najboljši izraz za ta splošni sum je angleški izraz za duhovnike, ki niso zlorabljali:

to so duhovniki, ki se niso pregrešili. Tudi negativna opredelitev jasno pove, da si kot duhovnik vedno v "čolnu zlorabe". V tem kontekstu se porajajo številna vprašanja: Kako lahko tiste, ki so neupravičeno izpostavljeni splošnemu sumu, podpremo in spremljamo? Kako lahko cerkveni voditelji izpolnijo svojo dolžnost skrbi za svoje delavce, ne da bi izgubili občutljivost za kršitve? Kako naj bo videti teologija duhovništva v kontekstu teologije ranljivosti in pravičnega izvajanja oblasti?

Če so ti elementi in paradoksi katoliške miselnosti resnični, potem ni težko razumeti, zakaj je razpoloženje med katoličani marsikje depresivno, potrto in zmedeno. Če nato pomislimo, kako težko je spremeniti miselnost, se pojavi vprašanje, ali in kako natančno bi bilo to mogoče doseči. Ena od kritik zgodovine miselnosti je, da je težko razložiti, kako je glede na dolgotrajnost, učinkovitost in odpornost miselnosti mogoče, da se spremenijo. Vendar pa ne obstajajo le mikro prilagoditve, ki neopazno in zelo počasi spreminjajo navade in stališča, temveč tudi velike krize, ki lahko privedejo do sprememb: "Včasih od zunaj poseže problem in izzove krizo. Včasih sta kriza sama in njeno pošteno prepoznavanje kot take tista, ki nam omogočita postavljanje pravih vprašanj, da začnemo poglobljati razumevanje vpletenih vprašanj in pokažeta pot naprej. Včasih se obzorja ne morejo razširiti, če se najprej ne porušijo".

V zgodovini Cerkve je vedno prihajalo do zlomov, ki so jih sodobniki doživljali nič manj dramatično kot današnja dvojno krizo. Vlaku Katoliške cerkve, zlasti v "starih" katoliških deželah, že vrsto let z veliko hitrostjo drvi v zid. Vse več ljudi, tudi v Cerkvi, se zaveda, da prihaja pravi zlom ali, kot je pred nekaj leti v zasebnem pogovoru dejal nemški škof, "da se mora vse zrušiti, preden bo spet prišlo do novega življenja".

Kot so pokazale zelo boleče in razočarljive izkušnje zadnjih let, lahko Cerkev ponovno pridobi izgubljeno zaupanje le, če njeni predstavniki odkrito in pošteno priznajo svoje napake, zločine in grehe ter storijo vse, kar je v njihovi moči, da bi tistim, ki jih bremenijo težave, omogočili najti prostor za ozdravitev in, kjer je

mogoče, spravo. To vključuje, da se vodstvo Cerkve in cerkveni ljudje soočijo s tem, kar se je zgodilo v preteklosti v smislu zločinov in prikrivanja, ter da tisti, ki so jih zlorabe prizadele, prevzamejo svoj naravni delež in odgovornost za spravo s preteklostjo. V tem procesu je treba premagati delitve in polarizacije: potrebni so jasnejši zakoni in pravila ter sprememba običajev in odnosov; pomembna sta psihologija in (cerkveno) pravo ter teologija spričo zlorab; le sožitje duhovnikov in "laikov" lahko Cerkev vrne na pot, da bo veljala za zvesto in resnično; za skladen in usklajen pristop je potrebno sodelovanje škofij in verskih redov. Potlačeno in skrito bolečino, strah in razočaranje, zakopane pod sramoto, je treba spraviti na dan. Teologija, psihologija, kanonsko pravo in duhovnost morajo sodelovati. To je razočaranje, ki je pogosto boleče in neznosno. Kar nekaj ljudi je zaradi tega uničenih, drugi pred tem bežijo. S človeškega vidika je to razumljivo, z duhovnega pa bi bila to potrditev vere v pravičnega in usmiljenega Boga, ki je v Jezusu prevzel nase trpljenje in vzrok trpljenja. Ponovno odkritje Jezusa Kristusa zunaj rutine ustaljene in prepogosto prazne Cerkve, prav tam, kjer so ljudje nepopisno trpeli od cerkvenih predstavnikov, je osrednji izziv za Cerkev, ki ne želi, da bi jo odnesli valovi cunamija ali da se zasidra v hermetično zaprtem in sterilnem gradu. Ker se okoliščine spreminjajo (tako v družbi kot v življenju posameznikov) - in splošno se zdi, da so se spremenile -, se mora spremeniti tudi način, kako iščemo Boga in smo Cerkev. Potem se bo spremenila tudi katoliška miselnost. Tedaj se voda valov ne bo brezkoristno pretakala, ampak bo zemljo navlažila in obrodila sadove.

Cerkev si lahko povrne izgubljeno zaupanje le, če njeni predstavniki odkrito in pošteno priznajo svoje napake, zločine in grehe ter si po svojih najboljših močeh prizadevajo, da bi tistim, ki jih bremenijo težave, omogočili najti prostor za ozdravitev in, kjer je to mogoče, spravo.